

הפרט בפעילות אינטנסיבית בתחום של זכויות כלואים. פעילות זו מתמקדת בשלבים הראשונים של המעצר והחקירה וכוללת ביקור עצירים במתקני חקירה, פניות לפרקליטות ועתירות לבג"צ בעניינם של עצירים שהוצא צו למניעת מפגש עו"ד עם, עתירות להפסקת עינויים שמופעלים כלפי עצורים, וטיפול בתנאי כליאה קשים של עצורים.

בדו"ח ביניים זה אנו מבקשים לתאר בקיצור כמה מהתופעות בהן נתקלנו במהלך פעילות זו.

מניעת מפגש עם עו"ד

המוקד להגנת הפרט פעל בשלושת החודשים האחרונים בעניינם של 37 עצורים לגביהם הוצאו צווים המונעים מפגש עם עורך דין. ב-21 מקרים עתר המוקד לבג"צ, ב-16 פנה לפרקליטות, ובשני מקרים הוגש ערר לביהמ"ש העליון על החלטה שניתנה ע"י שופטת ביהמ"ש המחוזי בירושלים למנוע את מפגשם עם עורך דינם. בכל המקרים יוצגו המוקד והעצירים ע"י עו"ד אנדרה רוזנטל.

הזכות להיפגש עם עורך דינו היא מהזכויות הבסיסיות של עציר. היא מאפשרת לעציר לקבל ייעוץ משפטי לגבי זכויותיו וחובותיו בעת המעצר והחקירה, ולעורך הדין לקבל מידע חיוני לייצוג לקוחו בהליכים המשפטיים המתנהלים נגדו. הביקור מאפשר גם פיקוח חיצוני על התנאים בהם מוחזק העצור ועל אמצעי החקירה הננקטים נגדו, פיקוח שהוא חיוני במיוחד כשעינויים הם אמצעי נוהג. מניעת המפגש היא גם אמצעי להפעלת לחץ נוסף על הנחקר, המבודד באופן זה לחלוטין מהעולם החיצוני.

החוק הצבאי בשטחים מאפשר לחוקרי השב"כ, ללא כל הליך משפטי, למנוע בצו מפגש בין עצור לבין עורך דינו לתקופה מצטברת של עד 30 יום (ניתן להמשיך ולהאריך תקופה זו בהליכים משפטיים). למרות שמדובר בחוק החל בשטחים בלבד, הוא מוחל על עצירים מהשטחים גם בהיותם במתקנים בשטח ישראל.

בבג"צ 1622/96 עבדאלרחמן אלאחמר והמוקד להגנת הפרט נ' שרות הביטחון הכללי [לא פורסם] טען עו"ד רוזנטל מטעם המוקד להגנת הפרט, כי שימוש בחקיקת הביטחון של האזור לגבי עצורים המוחזקים בישראל אינה חוקית, בהיותה מנוגדת לס' 29 לחוק סדר הדין הפלילי, הקובע הסדר מיוחד למניעת מפגש עם עו"ד של עצורים מהשטחים שהועברו לישראל. בפסק הדין, שניתן ביום 3.3.96 מפי השופט ברק נדחתה הטענה: ס' 29 הנ"ל מתייחס אליבא דברק רק למקרים בהם צו המעצר ניתן ע"פ הדין המהותי הישראלי, ואילו כשהמעצר הוא לפי הדין החל בשטחים, גם מניעת המפגש תהיה לפי אותו הדין.

בעתירה נוספת לביהמ"ש העליון (בג"צ 2962/96 מוחמד מנאסרה ואח' נ' מדינת ישראל), שהוגשה ב-5.5.96, טוען עו"ד רוזנטל מטעם המוקד להגנת הפרט, כנגד הארכת מעצרים של העותרים בישראל ע"י שופטים שנתמנו ע"פ החוק הצבאי החל בשטחים וע"פ הדין המהותי החל שם. בעתירה נטען, כי יש בכך חריגה מתחום סמכותם הטריטוריאלית של שופטים אלו, ופעולת שפיטה בתחום ישראל ע"י מי שלא הוסמך לעשות כן בחוק - דבר המנוגד לס' 1 לחוק יסוד: השפיטה. אם אין הארכות המעצר תקפות, ואם צריכות היו להיעשות לפי הדין הישראלי, ממילא אין תוקף גם לצווי איסור המפגש, וגם הם היו צריכים להינתן ע"פ הדין הישראלי. העתירה נדונה בבית המשפט העליון ב-8.5, אך למרות עניינה הדחוף (מניעת מפגש בין עו"ד ללקוחו) טרם נתקבל פסק דין.

הדין הפנימי הישראלי גם הוא מאפשר מניעה מינהלית של מפגש בין עו"ד ללקוחו, אך רק לתקופה מקסימלית של 15 יום מיום המעצר. לאחר מכן נדרש צו שיפוטי. צו כזה אכן הוצא בשני מקרים שהגיעו לטיפול המוקד. המדובר בעצירים תושבי מזרח ירושלים, שהחוק הישראלי חל עליהם. הם נעצרו ב-27.3.96 וב-28.3.96, ומאז נמנע מפגש עם עו"ד ע"פ צו מינהלי. ביום 9.4.96 הוארכה המניעה ע"י השופטת נאור מביהמ"ש המחוזי בירושלים עד ה-23.4.96, כלומר 27 ו-28 יום מיום המעצר. הצו ניתן (כפי שאמנם מאפשר החוק) מבלי שלעצורים או לעו"ד ניתן להשמיע את טענותיהם. ערר על הצו הוג לבית המשפט העליון ב-15.4.96, ובדיון שנערך ב-21.4.96 נדחה הערר בהסכמה לאור הצהרת המדינה כי לא תבקש להאריך את המניעה.

מטיפול המוקד בנושא מניעת מפגש עם עו"ד עולה, כי הנוהג בשב"כ הוא להוצי צווי מניעה לתקופות קצובות, המוארכים מדי פעם בפעם ומצטברים לתקופה ממושכת: לגבי מרבית העצורים שלגביהם הוגשה עתירה לבג"צ בעניין מניעת המפגש, משך התקופה מהמעצר ועד הסרת המניעה היה מעל 20 יום. עם זאת, לא נתקל המוקד באף מקרה (להוציא המקרה של שני תושבי ירושלים שהוזכרו לעיל) בו ביקש השב"כ צו שיפוטי להארכת המניעה.

הודעות על הארכת המניעה אינן נמסרות לעורך הדין של העצור, גם כשהשב"כ מודע לזהות עורך הדין. על קיום המניעה ועל הארכתה מדי פעם בפעם ניתן לגלות רק באמצעות פניות טלפוניות למתקני הכליאה או כאשר עורך הדין מגיע למתקן לבקר את העצור. לא פעם גם אמצעים אלו נתקלו בקשיים. במגרש הרוסים בירושלים נתקלנו בסרוב עקבי למסור טלפונית אם עצור זה או אחר מנוע מלהיפגש עם עו"ד. במקרה אחד לפחות נמסר לעו"ד "בטעות" על איסור מפגש של היה קיים. פרקליטות המדינה העבירה מידע לגבי מניעת מפגש לגבי עצורים שנשאלה לגביהם. ככל הידוע לנו, אין מוסרים לעצורים כי קיים לגביהם צו מניעת מפגש עם עו"ד, והם כלל אינם מודעים למאמצים הנעשים כדי לפוגשם ולהליכים המתנהלים בעניינם.

בכל העתירות שהוגשו לבית המשפט העליון לא התערב בית המשפט בשיקולי שירו הביטחון הכללי למנוע את המפגש בין העצור לעורך דינו. עם זאת, במספר מקרים הביאה העתירה לקיצור תקופת המניעה ע"י המדינה, לעתים באופן שהמפג התאפשר ביום הדיון בבג"צ והעתירה התייתרה.

במקרים רבים, לאחר שהוסרה מניעת המפגש ועו"ד מטעם המוקד נפגש עם העצור, הסתבר כי בתקופת המניעה הופעלו נגד העצור עינויים קשים. מניעת המפגש מנעה מעורך הדין לדעת על העינויים ולפנות בעניינם לבית המשפט. כך, באמצעות צו מניעת המפגש, נמנעה ביקורת שיפוטית על העינויים, נמנעה הגשת עתירה לבג"צ והוצאת צו ביניים שיאסור על העינויים, ובעצם, מניעת המפגש הפכה להיות אמצעי נוסף של לחץ בחקירה.

מניעת מפגש: מקרהו של באסם ניירוד

באסם ניירוד, בן 23, נעצר מביתו בחברון בחצות ליל ה-4.3.96. למשפחה לא נמסרה כל הודעה על מקום מעצרו, וביום 10.3.96 בשעות הבוקר היא פנתה אל המוקד להגנת הפרט כדי לברר היכן הוא. פניות לרשויות לגבי מקום מעצרו העלו תשובות סותרות: מצה"ל נמסר כי הוא הועבר ב-5.3.96 מחברון למעצר

קישון. במעצר קישון מסרו כי הוא הועבר למעצר שרון. מידע אחרון זה אושר ע"י המשטרה, ולבסוף, בשעות אחר הצהריים, גם ע"י מרכז השליטה של צה"ל.

בירורים טלפוניים מול מעצר שרון העלו, כי קיים צו המונע מפגש של מר ניירוך עם עו"ד עד ה-18.3.96 כולל. בבוקר ה-19.3.96, בבירור נוסף מול בית המעצר, הסתבר כי הצו הוארך עד ה-27.3.96.

ביום 19.3.96 הגיש עו"ד אנדרה רוזנטל מטעם המוקד עתירה לביהמ"ש העליון (בג"צ 2149/96 באסם ניירוך והמוקד להגנת הפרט נ' שרות הביטחון הכללי). בעתירה מתבקש בית המשפט להביא תחת שבט ביקורתו את המניעים שהניעו את השב"כ להוצאת הצווים, ואם נעשה האיזון הנכון (כפי שנקבע בפסיקה) בין האינטרסים של השב"כ לבין זכויות היסוד של העצור.

ב-21.3.96, לאחר שקיבלו מאנשי הפרקליטות והשב"כ מידע בדלתיים סגורות, החליטו שופטי בית המשפט העליון בד, זמיר ודורנר לדחות את עתירתו של באס ניירוך, כמו גם את העתירות בעניינם של חמישה עצורים נוספים. עתירותיהם של שני עצורים נוספים שנדונו באותו הרכב בוטלו, לאחר שהמדינה הודיעה כי אין עוד מניעה למפגש איתם.

לאחר דחיית עתירתו של באסם ניירוך הוארך ששוב צו מניעת המפגש עמו, הפעם עד ה-2.4.96 (כולל), כלומר 29 יום מלאים משעת מעצרו. יצוין כי ה-3.4.96 היה ערב חג הפסח, ולאחריו בא החג ומייד אחריו סוף השבוע, שגם בו אין ביקורים במתקני המעצר. למעשה, אם כן, נמשכה המניעה עוד ארבעה ימים נוספים. גם במהלך החג שבא לאחר מכן פעולתן של רשויות השלטון והמשפט חלקית בלבד.

ביום 29.3.96 פנה עו"ד רוזנטל מטעם המוקד להגנת הפרט למחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, וביקש לבדוק אם ניתן לצמצם את הצו. ב-31.3.96 נתקבלה תשובת הפרקליטות לפיה "לא ניתן להתיר, בשלב זה, את פגישתו עם עו"ד".

על מה שעבר על באסם ניירוך בתקופה זו, הוא מסר לעו"ד ת'אבת ביידוסי שביקר אותו במעצר קישון (אליו הועבר חזרה ב-31.3) לאחר שהוסרה המניעה ע מפגש עו"ד עמו. להלן קטעים מתצהירו:

"...במעצר השרון הוחזקתי משך 28 שעות וחוקרי השתמשו נגדי באמצעי חקירה קשים, לרבות טלטולים, הידוק האזיקים בידי וברגליים - שכתוצאה מכך הדם נעצר ואינו זורם לעורקים שלי.

"בנוסף היכו אותי חוקרי בכל חלקי גופי, ובמיוחד באשכים שלי.

"חוקרי בשרון מנעו ממני שינה במשך כ-6 ימים רצופים - שכן במשך מעצרי שם ל-28 ימים אפשרו לי לישון רק שלוש פעמים, כשכל פעם ישנתי 12 שעות.

"הנני מציג בפניך את יד שמאל, שככל הנאה אני סובל בה משבר באצבע הקטנה כתוצאה מהמכות שקיבלתי מחוקרי. אצבעי הנ"ל רועשת כל הזמן והיא כואבת לי מאוד. ביקשתי מחוקרי להזמין רופא שיטפל בי, ואולם הם מסרבים לעשות כן.

"הנני חושש שקיים באצבעי שבר, עקב הנפיחות וכאבי התופת מהם אני סובל - ואני זקוק לטיפול רפואי באופן מיידי.

"תנאי המעצר שלי בצינוק הינם קשים ביותר, אין אוורור בצורה מוחלטת. אין פתחים בצינוק ופעמים רבות אני מוחזק בצינוק לבד.

"בנוסף, האוכל שמסופק לי הינו באיכות ירודה ובכמות קטנה ביותר, ועקב כך אני סובל מרעב ממושך...".

ב-15.4.96 הוגשה לבית המשפט העליון עתירה נגד המשך עינויי של באסם ניירוד (בג"צ 2709/96 באסם ניירוד והמוקד להגנת הפרט נ' שרות הביטחון הכללי). בביקור נוסף אצל העצור יומיים לאחר הגשת העתירה, הסתבר כי חל שיפור במצבו ושופרו תנאי הכליאה שלו. ב-21.4.96 הסכימה המדינה להוצאת צ על תנאי בעתירה, וכן צו ביניים האוסר הפעלת אמצעים כפי שתוארו בעתירה.

למרות שבצו על תנאי ניתנה למדינה ארכה של 12 יום בלבד להשיב לעתירה, תשובה כזו טרם נתקבלה. מר ניירוד הועבר בינתיים לכלא מגידו.

עינויים

אמצעי החקירה שתוארו בתצהירו של באסם ניירוד אינם בגדר חריג. אמצעים כאלו ואחרים, קשים לא פחות, הופעלו כנגד רבים מהעצורים שעורכי דין מטעם המוקד נפגשו עמם.

אמנת האו"מ נגד עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים אוסרת קטגורית את השימוש בעינויים. בס' 2 לאמנה אף מודגש כי "אין להיאחז בנסיבות חריגות, בין אם מצב מלחמה או איום במלחמה, אי יציבות פוליטית פנימית או מצב חרום אחר, כצידוק לעינויים".

סעיף 1 לאמנה קובע מהם עינויים:

"לעניין אמנה זו, המונח "עינויים" הוראתו מעשה אשר באמצעותו נגרם במכוון לאדם כאב או סבל חמור, בין אם פיזי, בין אם מנטלי, במטרה להוציא ממנו או מאדם שלישי מידע או הודאה, להענישו על מעשה שביצעו, או נחשד בביצועו, הוא או אדם שלישי... מקום שכאב או סבל כאמור נגרמים בידי או באישור או בהסכמה בשתיקה של עובד ציבור או אד אחר הממלא תפקיד רשמי, או בשידולו...".

ישראל חתמה על האמנה ביום 22.10.86, ואשררה אותה ביום 4.8.91. האמנה נכנסה לתוקף בישראל ביום 2.11.91.

האמנה היא מקור אחד - אך לא יחיד - לאיסור החל על רשויות בישראל להשתמש בעינויים כלפי נחקרים. יש להוסיף למקור זה את החוק הפלילי הישראלי, ואת המשפט הבינלאומי המנהגי, שלפי מקורות בפסיקה האמריקאית גם הוא שולל מכל וכל את השימוש בעינויים.